

balancing the interests of the state, ethno-national communities and groups. The strategic task of regional ethnopolitics is the resolution of ethnopolitical contradictions and the prevention of ethnopolitical conflicts in ethnogeographical macro-regions. The solution of ethnopolitical problems related to the use of the state and the languages of ethno-national minorities in various spheres of society's life is of leading importance in the implementation of state ethnopolitics. These problems are the most urgent for Transcarpathian, Chernivtsi and Odesa ethnographic regions. The relatively high degree of russification of ethnic Ukrainians in the regional centers of the Central-Left Bank, Dnipro-Kharkiv, Central-Black Sea and Odesa ethnogeographic regions deepens contrasts in the linguistic structure of the population of rural areas and large cities, which creates functional barriers in their relations and does not contribute to linguistic cultural consolidation of Ukrainian society.

Key words: ethnogeographic zoning, ethnic composition of the population, structure of the population by native language, regional ethnopolitics, assimilation.

Надійшла 12.03.2023 р.

УДК 911.3:61(477)

DOI:<https://doi.org/10.25128/2519-4577.23.1.7>

Андрій КУЗИШИН

ПРОСТОРОВА ДИФЕРЕНЦІАЦІЯ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ: ОРІЄНТИРИ ПОВОЄННОЇ ВІДБУДОВИ УКРАЇНИ

Пропоноване дослідження присвячене визначенню особливостей просторової диференціації соціальної сфери в межах території України. Розкрито сутність, об'єкти, суб'єкти, результати процесу диференціації соціальної сфери України в просторовому контекст, а також специфіку відносин і характеру розгортання відповідного процесу у просторі і часі. Для цього було зроблено аналіз доходів як одного з ключових критеріїв рівня сформованості та функціональності соціальної сфери. Обґрунтовано роль потреб населення як ключового спонукального елемента формування соціального простору.

Було досліджено залежність та зв'язок між рівнем затребуваності та використання елементів соціальної сфери та рівнем доходів населення, а також обґрунтовано регіональні та часові (в даному випадку – квартальні) відмінності споживання послуг. Визначено на регіональному рівні ключові види послуг соціального спрямування, на які витрачаються кошти споживачами.

Ключові слова: соціальна сфера, регіони України, просторова диференціація, доходи населення, доступні послуг соціального спрямування, реалізація послуг соціального спрямування.

Постановка науково-практичної проблеми, актуальність і новизна дослідження. Після початку повномасштабної російської агресії багато напрямків господарства України зазнали потужних руйнівних впливів. Тривали протистояння українського народу стало можливим завдяки потужній й постійній підтримці країн ЄС, а також зосередженості населення на допомозі фронту, так і в плані відновлення економіки загалом та послугового сегменту зокрема (як складової соціальної сфери). Для того, щоб розвиток регіонів України задовольняв потреби місцевого населення варто обрати орієнтири, які могли б виступити своєрідними маркерами щодо рівня його функціонування (зокрема, це буде важливо в повоєнний період, щоб визначати стартовий рівень для відновлення функціонування соціальної сфери). На сучасному етапі такими орієнтирами можуть бути показники останніх десятиліть, що фіксують тренди соціально-економічного розвитку.

Друге десятиліття XXI ст. загалом продемонстрували позитивні рефлексії щодо більшості індикаторів, що дозволяють аналізувати складові соціальної сфери України в регіональ-

ному вимірі.

Просторове вирівнювання умов життя є одним із «класичних» напрямів соціальної географії, проте цивілізаційний розвиток висуває все нові вимоги до рівня життя і комфортності проживання, тому перед соціально-географічними (суспільно-географічними) дослідження постають все нові завдання в цій царині. Сьогодні серед вимог, яким має відповідати сучасне українське суспільство, слід назвати відповідність характеристик розвитку цілям сталого людського розвитку.

Наукова новизна дослідження полягає у тому, що нами визначено особливості просторової диференціації соціальної сфери розкрито сутність, об'єкти, суб'єкти, результати процесу диференціації соціальної сфери України в просторовому контексті, а також специфіку відносин і характеру розгортання відповідного процесу у просторі і часі. Для цього було зроблено аналіз доходів як одного з ключових критеріїв рівня сформованості та функціональності соціальної сфери.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. Проблемі функціонування соціальної сфери представлені в низці досліджень

як вітчизняних, так і європейських вчених.

В дослідженні І. Штундер з економічної позиції розкрито особливості стійкості соціальної сфери в умовах економічних стресів та сформулював перспективні напрями формування стійкості соціальної сфери в умовах невизначеності [6]. Н. Пігуль в своїх дослідженнях відзначає, що необхідною умовою покращення рівня та якості життя населення є наявність розвиненої соціальної інфраструктури, ключовою метою функціонування якої є повний і всебічний розвиток людини шляхом створення комплексу життєвих благ, необхідних для розширеного відтворення робочої сили. Вона виділяє два блоки функціонування соціальної сфери. Перший блок є системотвірним і визначає специфіку подальшої організації соціальної інфраструктури, а другий здійснює обслуговування першого і забезпечує його ефективне функціонування залежно від галузевої специфіки. В дослідженні підкреслено, що соціальну інфраструктуру необхідно розглядати як єдину цілісну систему, діяльність якої спрямована на забезпечення всебічного розвитку людини [4].

І. Кавецький дослідив сучасний стан структурних змін у сфері послуг в основних територіальних одиницях Франції, Німеччини, Польщі та України, з особливим акцентом на групі виробників і бізнес-послуг, які розглядаються як один з провідних факторів диференціації регіонального розвитку. Акцентується увага на суттєвих відмінностях в рівні розвитку та структурі регіональних систем обслуговування досліджуваних країн, які відображають їхній соціально-економічний досвід та наявності певних універсальних, характерних для всіх розглянутих країн, закономірностей розвитку, які стосуються насамперед концентрації виробників і бізнес-послуг у найбільш благополучних регіонах [9].

Т. Макконен та Т. Інкінен визначили залежність розвитку соціальної сфери від демографічних, зокрема депопуляційних процесів (зробивши акцент на специфіці сільського розселення) [13]. Також ця проблема розглядається з позиції оцінки якості життя, де аналізуються фактори, що мають максимальний вплив на середовище комфортного життя [8]. В цьому дослідженні проєктуються змінні на факторну площину, що дає можливість отримати уявлення про їх значення, а також відповідні кореляції. Зокрема підкреслюється, що якість життя покращується завдяки нематеріальним цінностям, таким як більш здоровий і більш активний спосіб життя в результаті фізичної активності або потреби в належній освіті.

Дослідження Я. Олійника та А. Степанен-

ка оцінюють соціальну сферу з позиції спільного локалітету територіальних спільнот [3]. Просторово-часова організації суспільства є ключовою в оцінці соціальної сфери в світлі глобалізаційних впливів на думку Л. Немец. Вона доводить, що інноваційно-інвестиційний імідж територій, розробки моделі і проведення соціально-географічного районування з метою оптимізації територіальної організації суспільства і забезпечення оптимальних умов життєдіяльності населення є запорукою розвитку регіонів [2].

В більш широкому форматі ця проблема розглядалась в дослідженнях О. Кучабського, який запропонував новий унікальний підхід до оцінки економічної ефективності національних урядів. Оцінка базується на показнику валового вільного продукту на душу населення, – одним із контекстних питань оцінки є соціальна сфера [10]. Автор оцінює уряд як інструмент здійснення соціальної політики. Регіональна оцінка компонентів соціальної сфери областей Карпатсько-Подільського регіону була здійснена А. Кузишиним, О. Кучабськоим, С. Задворним, І. Поплавською, Л. Цариком [7, 11, 12].

Мета, завдання та методи дослідження.

Метою дослідження було обґрунтувати специфіку просторових відмін рівня функціональності та розвитку соціальної сфери та визначити рівні досяжного її відновлення в поствоєнний період.

Виходячи із поставленої мети, було сформульовано завдання:

- здійснити критичний аналіз сучасних напрацювань з питань функціонування соціальної сфери та її роль для формування сучасного соціального простору;
- виявити залежність та зв'язок між рівнем затребуваності та використання елементів соціальної сфери та рівнем доходів населення;
- обґрунтувати регіональні та часові (в даному випадку – кварталні) відмінності споживання послуг.

Під час проведеного дослідження використовувалися такі методи дослідження: описовий та порівняльний, а також описово-векторний методи. На рішення щодо вибору методів дослідження вплинула проблематика дослідження, водночас з урахуванням якості та кількості наявного матеріалу дослідження. Так, описовий метод використовувався для характеристики понять, пов'язаних із наявністю компонентів соціальної сфери та їх доступністю для місцевого населення; порівняльний – при співставленні функціонального рівня окремих компонентів соціальної сфери та їх комп-

лексного огляду; тоді як описово-векторний метод важливий з позиції позначення найважливіших факторів, що впливають на функціонування суб'єктів соціальної сфери, поряд із зазначенням найважливіших напрямів діяльності [12].

Викладення основного матеріалу. Соціальний простір є диференційованим, оскільки населення є багатомірним і саме населення є основою соціального простору. Чим складніше диференційований соціум, тим чисельніші параметри соціального простору. Статус будь-якої людини в соціальному світі визначається системою соціальних координат, які задаються сукупністю соціальних груп та позицій всередині кожної з них. Соціальний статус прямо залежний від місця проживання, адже переміщення по соціальній драбині може набувати реальних дій, як от при підвищенні статусу люди переїжджають у кращі та більш престижні райони чи регіони країни.

Традиційно елементи соціальної сфери відзначаються локальним впливом та обмеженими операційними можливостями. Не зважаючи на різне функціональне призначення, їх загальна мета – визначити та задовольнити місцеві соціальні потреби. На жаль, трапляється так, що, незважаючи на велику мотивацію, багато потреб залишаються непоміченими або можуть бути не задоволені, оскільки суб'єкти мають обмежені ресурси або дуже спеціалізоване (або занадто розрізнене) застосування. Основним завданням цих суб'єктів є недопущення соціального розшарування та підтримання соціальної гармонії (турбота про доступність соціально важливих товарів і послуг веде до «соціальної рівноваги»).

Ми розглядаємо об'єкти соціальної сфери як суб'єкти, які орієнтовані на вирішення соціальних проблем, задоволення соціальних потреб інноваційним способом, одночасно обслуговуючи загальні інтереси – тобто вони орієнтовані в першу чергу на соціальний вплив, а не на отримання прибутку. Загалом суб'єкти соціальної сфери діють на основі та в поєднанні з місцевими коріннями (традиціями), користуючись перевагами спільного управління. Їх функціонування відзначається прямою кореляційною залежністю – зниження інтересу до їх пропозиції через зниження доходів суспільства та менші фінансові витрати органів місцевого самоврядування на підтримку організацій соціальної сфери. При цьому відзначаємо, що соціальні суб'єкти сприймаються як надійний партнер, який тепер матиме ще більшу відповідальність у контексті задоволення соціальних потреб.

Суб'єкти соціальної сфери є особливими одиницями, визначеною відмінною рисою яких є соціально позначена мета і спосіб використання прибутку. Однак слід пам'ятати, що ці суб'єкти також підпадають під дію ринкового законодавства, стикаються з подібними бар'єрами для виходу на ринок або з перешкодами розвитку на пізніх етапах. Однак це дуже важливі інституції з точки зору виключених або під загрозою виключення, оскільки вони часто є єдиною можливістю для них знайти оплачувану роботу або мати продукт чи послугу, призначені для таких людей. Отже, слід цінувати ініціативу щодо упорядкування термінології, що, можливо, сприятиме створенню багатьох цікавих та якісних досліджень [11].

На розміщення, розвиток та прояви диференціації соціальної сфери на території України впливає велика сукупність чинників, які, слід згрупувати Н. Пігуль за ознаками походження та соціально-економічного змісту [4].

Економічні чинники дозволяють провести обґрунтування рівня соціально-економічного розвитку держави і кожного конкретного регіону, з рівнем та структурою зайнятості в суспільному виробництві; рівнем грошових доходів жителів та їх диференціацією серед окремих соціальних груп; пов'язані з обсягом й структурою товарної пропозиції, досягнутим рівнем споживання товарів та послуг, із структурою індивідуального споживчого бюджету, а також з характером і типом власності на підприємствах.

Політичні чинники характеризують суть і вплив політико-адміністративних складових на підвищення потенціалу функціонування соціальної сфери, прозорість реалізації правових гарантій у сфері соціального відтворення населення, соціальну підтримку і допомогу малозабезпеченим верствам населення, а також соціально-політичної ситуації на її розвиток.

Правові чинники зумовлюють законодавчі норми та правовідносини у галузі регулювання сегменту послуг та регламентують їх доступність в кількісному та просторовому форматі.

Культурні чинники обґрунтовують вплив системи моральних і культурно-духовних цінностей, норм і традицій, які панують у суспільстві, їх регіональних особливостей на сектор сфери послуг.

Природно-кліматичні чинники корелюють вплив природного середовища, рекреаційні умови проживання населення, екологічну ситуацію в регіоні з доступністю та характером надання послуг соціального спрямування.

Демографічні чинники враховують чисельність населення за соціальними групами та їх статевовіковою ознакою, народжуваність і смертність, міграцію, загальну чисельність сімей, їх розміри і склад, співвідношення міського та сільського населення, питому вагу працездатних осіб.

Соціальні чинники відображають професійно-кваліфікаційну структуру, зайнятість, освітній рівень, особливості побуту, обсяги фонду вільного часу населення і структуру його використання.

Містобудівні та просторовоорієнтовані чинники характеризують особливості систем розселення (щільність жителів, розміри та взаємне розташування населених пунктів, розміщення промислових об'єктів, адміністративних, наукових та інших, транспортні зв'язки, напрямки та інтенсивність основних потоків пересування мешканців).

Національно-етнічні загалом є близькими до демографічних, але слід доповнити ще вплив на розвиток соціальної сфери менталітету, інтересів, споживчі звички, традицій і звичаїв.

Соціально-психологічні чинники пози-

ціонують прояви в запитах до соціальної сфери настроїв, переживань, очікувань населення, їх прагнень, особистісних і групових установок

Ймовірно, що обсяги статті не дозволять в повній мірі розкрити глибину впливу кожної із зазначених категорій, та вплив їх на прояви диференціації соціальної сфери є суттєвим. Через взаємопов'язаність та взаємообумовленість усіх груп чинників визначальну роль у подальшому розвитку соціальної сфери України на сучасному етапі її функціонування відіграють ті з них, що висвітлюють ступінь сформованості систем розселення й рівень розвитку матеріального виробництва. А вони в свою чергу впливають на прояви згаданої диференціації соціальної сфери на регіональному рівні.

Одним з критеріїв функціонування та розвитку соціальної сфери варто виділити їх фінансову доступність, яка в свою чергу визначається можливостями населення витратити певну суму коштів на отримання послуг соціального спрямування. На регіональному рівні в Україні спостерігаються суттєві коливання доходів населення, що загалом є об'єктивним явищем.

Таблиця 1

Доходи населення України у розрахунку на одну особу, тис. грн / євро*

		2008		2010		2015		2020	
		Грн.	Євро**	Грн.	Євро**	Грн.	Євро**	Грн.	Євро**
1.	Україна	13,7	1,9	18,5	1,8	31,8	1,2	74,7	2,2
2.	АР Крим	11,5	1,6	15,5	1,5
3.	Вінницька	11,7	1,7	16,0	1,6	29,6	1,1	70,9	2,1
4.	Волинська	10,6	1,5	14,3	1,4	25,0	0,9	58,0	1,7
5.	Дніпропетровська	15,5	2,2	20,7	2,0	39,1	1,5	94,8	2,8
6.	Донецька	16,2	2,3	21,3	2,1	21,3	0,8	42,2	1,2
7.	Житомирська	12,0	1,7	15,8	1,6	27,8	1,1	66,6	2,0
8.	Закарпатська	9,7	1,4	12,7	1,3	22,5	0,9	52,4	1,5
9.	Запорізька	15,3	2,1	20,0	2,0	36,3	1,4	83,3	2,5
10.	Івано-Франківська	11,3	1,6	15,0	1,5	26,5	1,0	61,1	1,8
11.	Київська	14,3	2,0	19,5	1,9	34,0	1,3	80,3	2,4
12.	Кіровоградська	11,5	1,6	15,4	1,5	27,4	1,0	64,5	1,9
13.	Луганська	13,4	1,9	17,8	1,8	15,6	0,6	27,3	0,8
14.	Львівська	12,7	1,8	16,5	1,6	29,5	1,1	73,1	2,1
15.	Миколаївська	12,6	1,8	17,0	1,7	29,3	1,1	69,9	2,0
16.	Одеська	11,7	1,6	16,3	1,6	32,4	1,2	82,0	2,4
17.	Полтавська	13,9	2,0	18,0	1,8	31,2	1,2	78,8	2,3
18.	Рівненська	11,1	1,6	14,6	1,4	26,7	1,0	59,3	1,7
19.	Сумська	13,2	1,9	16,9	1,8	30,6	1,2	72,0	2,1
20.	Тернопільська	10,6	1,5	13,8	1,4	24,0	0,9	55,8	1,6
21.	Харківська	14,1	2,0	18,4	1,8	32,2	1,2	79,2	2,3
22.	Херсонська	11,2	1,6	14,9	1,5	27,9	1,1	63,8	1,9
23.	Хмельницька	11,9	1,7	15,8	1,6	29,3	1,1	65,4	1,9
24.	Черкаська	12,0	1,7	15,8	1,6	27,0	1,0	64,9	1,9
25.	Чернівецька	9,8	1,4	13,5	1,4	23,9	0,9	54,2	1,6
26.	Чернігівська	12,3	1,7	16,7	1,6	28,4	1,1	65,8	1,9
27.	Київ	25,0	3,5	37,0	3,7	76,5	2,9	182,5	5,4

*Джерело: Статистичний щорічник України 2021 року

** Офіційний курс: 2008: 1 € – 7.1 UAH; 2010: 1 € – 10.1 UAH; 2015: 1 € – 26.2 UAH; 2020: 1 € – 34.0 UAH

Аналізуючи дані доходів населення в регіональному вимірі варто зробити кілька узагальнень. Наші дослідження дають можливість співставити рівень доходів в національній валюті України (гривня) та Євро. За досліджуваний період (2008 – 2020 рр.) спостерігаються двоякі тренди. З однієї сторони, впродовж 2008-2015 рр. в переважній більшості областей спостерігався приріст доходів населення. Навіть варто виділити області, де за означений період офіційні доходи в розрахунку на особу зросли більш ніж в двічі – Вінницька, Волинська, Дніпропетровська, Житомирська, Закарпатська, Запорізька, Івано-Франківська, Київська, Кіровоградська, Львівська, Миколаївська, Одеська, Полтавська, Рівненська, Сумська, Тернопільська, Харківська, Херсонська, Черкаська, Чернівецька, Чернігівська. Окремо слід згадати місто Київ, де доходи населення збільшилися в три рази. В цьому потужному переліку немає тих областей, які з 2014 р. вже перебували в умовах військової окупації та постійних бойових дій і природно, переживали дезінтеграційні процеси в усіх сферах господарювання. Водночас в євро-еквіваленті абсолютно в усіх областях доходи зменшилися, що свідчить про недостатню фінансову захищеність населення України, зважаючи на відкритість та євроінтеграційну спрямованість її господарства. В період 2015-2020 рр. намітилась позитивна тенденція – доходи в розрахунку на одного мешканця зростали, а вартість євро зросла не настільки суттєво, щоб знівелювати ці показники. За відносно короткий період суттєвий ривок в дохідності населення відстежується на прикладі столиці України (приріст доходів населення майже в два рази в євро-еквіваленті або в 2,5 рази в національній валюті). Також досить значним був приріст показників дохідності в Вінницькій, Дніпропетровській, Житомирській, Київській, Кіровоградській, Львівській, Миколаївській, Одеській, Полтавській та Черкаській областях.

Ця ж таблиця 1 дозволяє провести групування регіонів за рівнем дохідності населення. Традиційно максимальні показники властиві для Києва. До групи областей, доходи в яких коливаються в межах пересічноукраїнського (2,1-2, тис. євро / на особу) – Вінницька, Дніпропетровська, Запорізька, Київська, Львівська, Одеська, Полтавська, Сумська, Харківська. Як бачимо, ці області розташовані в усіх частинах України, що свідчить про загальну можливість зростання доходів по всій території держави. Водночас є кілька областей, де приріст доходів населення був надто повільним, у порівнянні з українськими тенденціями. При-

родно, що в цьому переліку області, де вже з 2014 р. відбувалися бойові дії (Донецька, Луганська), а також області Західної України (Волинська, Закарпатська, Рівненська, Тернопільська, Чернівецька). В певній мірі ці показники обумовлюють рівень сформованості соціальної сфери на означених територіях.

Водночас такі статистичні показники важливі для оцінки та прогнозування структури можливих доходів населення. Є можливість проаналізувати доходи пересічного домогосподарства України, яке традиційно відштовхується від числа членів сім'ї (насамперед це пов'язано з числом дітей) (Рис. 1).

Примітно, що традиційно сім'ї з невеликою кількістю дітей є молодими і заробітна плата не є основною статтею їх доходів. Водночас ці родини мають великі сподівання на соціальну підтримку в різних формах (стипендії, гранти, цільові виплати). Сім'ї з більшою кількістю дітей в основному формують свій бюджет за рахунок заробітної плати та в рівній пропорції від підприємницької діяльності та інших соціальних виплат.

Означені вище показники є базовим підґрунтям для фінансової оцінки витрат на послуги соціального спрямування. Є можливість статистичного узагальнення інформації за цим критерієм на передвоєнному (2021 р.) рівні.

Згідно з даними таблиці 2, в річному розрізі максимальна кількість послуг реалізується в II – IV кварталі. З регіональної позиції максимальна кількість послуг реалізується в промислових областях, де, як згадувалося, і дохідність населення є вищою (Дніпропетровська, Одеська та Харківська). Мінімістичні показники реалізованих послуг властиві для Житомирської, Кіровоградської, Рівненської, Тернопільської, Херсонської, Хмельницької, Черкаської, Чернівецької областей. В переважній більшості ці показники корелюються з рівнем доходів населення означених регіонів.

Якщо ж оцінювати структуру реалізованих послуг на загальноукраїнському рівні, то на послуги транспорту, складування, поштової та кур'єрської діяльності, послуги з тимчасового розміщення й організації харчування, послуги інформації та телекомунікації, операції з нерухомого майна, послуги професійної, наукової та технічної діяльності, діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування, освіти, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги, послуг в системі мистецтва, спорту, розваг та відпочинку припадає основна частка витрат, які здійснює населення. Це добре простежується в регіональному форматі оцінки



Рис. 1. Структура доходів українських сімей

Таблиця 2

Обсяг послуг, наданих підприємствами сфери послуг України, млн. грн

		I кварт. 2021	II кварт. 2021	III кварт. 2021	IV кварт. 2021	Загалом
1.	Україна	49914,4	53944,8	65055,1	63393,9	232308,2
2.	АР Крим
3.	Вінницька	928,5	799,3	1124,2	923,1	3775,1
4.	Волинська	357,0	356,1	930,2	1160,8	2804,1
5.	Дніпропетровська	2727,5	2934,8	3277,7	3691,1	12631,1

6.	Донецька	640,2	664,4	770,9	753,2	2828,7
7.	Житомирська	432,9	474,0	558,7	524,6	1990,2
8.	Закарпатська	428,4	441,4	646,6	500,0	2016,4
9.	Запорізька	1026,9	875,1	1036,6	1048,5	3987,1
10.	Івано-Франківська	965,4	432,9	735,5	648,1	2781,9
11.	Київська	1181,1	1213,8	1517,2	2309,6	6221,7
12.	Кіровоградська	300,3	247,2	276,9	303,3	1127,7
13.	Луганська	509,6	497,6	506,1	659,4	2172,7
14.	Львівська	2054,9	2162,3	2336,2	2551,3	9104,7
15.	Миколаївська	844,3	821,8	851,3	1033,8	3551,2
16.	Одеська	2424,3	2218,3	2760,9	2612,8	10016,3
17.	Полтавська	507,8	529,2	651,8	615,1	2303,9
18.	Рівненська	264,8	233,0	288,5	269,9	1056,2
19.	Сумська	606,7	613,1	709,5	749,0	2678,3
20.	Тернопільська	473,8	368,3	613,1	464,6	1919,8
21.	Харківська	2339,8	2331,1	3844,1	4484,3	12999,3
22.	Херсонська	347,7	397,1	556,5	423,9	1725,2
23.	Хмельницька	348,8	333,0	409,9	394,9	1486,6
24.	Черкаська	384,8	386,9	469,3	430,5	1671,5
25.	Чернівецька	388,1	409,0	369,8	461,8	1628,7
26.	Чернігівська	1025,7	1058,2	1035,1	1334,0	4453,0
27.	Київ	16743,6	20426,9	26376,6	22349,1	85896,2

*Джерело: Доходи та витрати населення в 2020 році

В межах Західноукраїнського регіону (Волинська, Закарпатська, Івано-Франківська, Львівська, Тернопільська, Чернівецька) основна частка витрат населення в сегменті соціальних послуг припадає на послуги з охорони здоров'я та надання соціальної допомоги (майже 28 % витрат). Природно, що в найпотужніший за людським потенціалом та розвитком області регіону ці витрати є максимальними, в той час як для Рівненської області властиві найменші витрати на такі послуги (слід відзначити, що це практично найнижчий показник в межах всієї України). Також суттєвими є витратами в межах означених областей на освіту, транспортні послуги, послуги з складування, поштової та кур'єрської діяльності, послуги з розміщення й організації харчування. Мінімальні кошти населення виділяє на послуги у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування, а також в сфері мистецтва, спорту, розваг та відпочинку. В субрегіональному відношенні максимальні витрати на сферу послуг населення витрачає в Львівській області, а мінімальні – в Рівненській. Слід відзначити, що лідерство Львівської області в певній мірі пов'язано не лише із значною кількістю населення, а й специфікою статусу області, яка приваблює сюди українських та закордонних туристів, володіє одним з найбільших історико-архітектурних потенціалів в межах України (збережені автентичні споруди різного цільового призначення), а тому більш розвинутою та більш використовуваною соціальною сферою. Загалом Західноукраїнський регіон відзначався на довоєнному (до 2021 р.) рівні суттєвими

затратами населення на послуги соціального характеру але про їх збалансованість важко твердити – на послуги з оздоровлення витрачається в 20 разів більше, ніж на послуги в сфері мистецтва, спорту, розваг та відпочинку.

Для областей Східноукраїнського регіону (Дніпропетровська, Донецька, Запорізька, Луганська, Харківська) властива найвища дохідність населення в межах України, зважаючи на значний розвиток тут індустріального сегменту господарювання та локалізацію тут найпотужніших українських підприємств. Нажаль, саме ці території зазнали максимальних руйнувань в ході російсько-Української війни і однозначно це довгий час буде відображатися на регіональному та загальнодержавному розвитку. В 2021 р. три групи послуг, як надавалися сферою послуг мали максимальну затратність з боку місцевого населення – це послуги лікувального спрямування, освітнього, а також транспортні послуги, послуги з складування, поштової та кур'єрської діяльності. Загалом на них населення регіону витрачало понад 71 % витрат на послуги. В чому схожий цей субрегіон з Західноукраїнським, так це з мінімальними витратами на послуги сфері мистецтва, спорту, розваг та відпочинку (тут різниця витрат перевищує 32 рази). Суттєву диференціацію між рівнем споживання послуг соціального спрямування слід пояснити тим, що в межах Донецької та Луганської областей бойові дії проводяться з 2014 р. і окуповані території, зрозуміло, випали з офіційного обліку української статистики. Водночас прифронтіві Харківська та Дніпропетровська області зуміли пристосуватися до умов

мілітарного сусідства та максимально використовували доступний сегмент послуг (наголосимо, що їх витрати в цьому секторі були найвищими в Україні). Досить дивно виглядають слабкі позиції Запорізької області, яка

загалом відноситься до індустріально потужних, до 2021 р. мала всі умови для розвитку та функціонування всіх напрямків сфери послуг, але рівень витрат на них був нижче середнього в Україні.

Таблиця 3

Обсяг реалізованих послуг підприємствами соціальної сфери за видами економічної діяльності, млн. грн, 2021 р.

	Транспортна, складська, поштова та	Заклади тимчасового проживання	Інформація та телекомунікації	Операції з нерухомістю	Професійна, наукова та технічна	Діяльність у сфері адміністратив-	Освіта	Охорона здоров'я та надання	Мистецтво, спорт, розваги та відпочинок	Надання інших видів послуг	Загалом
Україні	34159,7	19291,1	63564,3	4383,0	4577,7	24311,8	24010,6	53869,2	3064,6	1076,2	232308,2
2. Зх. Укр.	3350,4	2253,1	1550,1	734,7	360,4	1911,9	4190,7	5960,0	363,3	70,7	21311,9
3. Волинська	413,6	106,7	183,4	47,8	45,5	91,9	256,3	1624,7	21,6	12,4	2804,0
4. Закарпатська	332,3	159,1	122,8	51,6	0	41,0	437,6	695,5	165,1	0	2016,5
5. Івано-Франківська	295,6	398,4	228,5	150,0	49,2	385,9	718,9	427,7	5,6	0	2781,9
6. Львівська	1405,7	1479,8	539,9	225,1	182,3	1129,5	1485,3	2468,5	160,3	57,4	9104,8
7. Рівненська	279,8	22,6	135,8	95,9	41,1	79,4	213,8	145,1	0,7	0,9	1056,3
8. Тернопільська	351,8	55,1	213,3	58,6	31,4	124,4	833,6	224,5	0	0	1919,8
9. Чернівецька	271,6	31,4	126,4	105,7	10,9	59,8	245,2	374,0	10,0	0	1628,6
10. Сх. Укр.	4986,2	1841,5	1326,1	1467,9	496,7	2132,3	5462,7	14263,1	444,4	200,5	34619
11. Дніпропетровська	1187,3	885,5	458,8	239,7	118,7	151,6	1080,0	6908,6	181,8	54,8	12631,1
12. Донецька	769,2	132,5	122,1	230,4	0	409,2	272,9	628,4	0	24,3	2828,7
13. Запорізька	743,8	169,6	245,0	509,4	100,6	179,5	928,9	1037,3	23,4	30,3	3987,2
14. Луганська	111,7	15,9	54,0	81,4	12,5	124,7	124,7	1620,4	0	0	2172,8
15. Харківська	2174,2	638,0	446,2	407,0	264,9	1267,3	3056,2	4068,4	239,2	91,1	12999,2
16. Пд. Укр.	1371,4	809,2	1448,9	220,3	185,2	1537,7	2533,4	6732,2	119,1	96,2	15292,7
17. АР Крим
18. Миколаївська	256,7	50,6	252,8	90,2	52,5	198,8	291,4	2228,1	0	0	3551,2
19. Одеська	867,4	602,1	869,1	111,1	100,3	1259,3	1931,8	4059,9	119,1	96,2	10016,4
20. Херсонська	247,3	156,5	327,0	19,0	32,4	79,6	310,2	444,2	0	0	1725,1
21. Пн. Укр.	2970,7	817,1	1131,5	530,0	225,3	1883,5	1177,0	5722,6	195,3	372,2	15343,0
22. Житомирська	436,2	110,6	291,2	48,1	53,9	159,2	255,8	597,5	123,7	254,0	1990,2
23. Київська	1712,5	508,7	308,4	348,3	70,9	1127,9	365,6	1699,3	39,8	40,2	6221,5
24. Сумська	280,2	36,1	246,6	32,5	56,9	337,4	395,8	1256,3	5,2	31,1	2678,3
25. Чергінівська	541,8	161,7	285,3	101,1	43,6	259,0	159,8	2169,5	26,6	46,9	4453,0
26. Центр. Укр.	1513,5	306,5	990,1	472,7	877,7	1169,3	1999,1	1675,1	104,9	342,6	10364,7
27. Вінницька	390,6	66,1	155,3	109,7	635,0	247,8	950,1	111,3	9,5	10,8	3775,1
28. Кіровоградська	179,4	13,3	50,3	31,5	48,2	218,8	104,4	413,6	0	0	1127,7
29. Полтавська	375,1	128,3	395,1	231,1	61,8	267,0	241,5	556,1	11,0	36,6	2303,8
30. Хмельницька	161,5	49,3	204,1	61,1	64,2	314,7	268,8	325,3	15,7	5,8	1486,7
31. Черкаська	406,9	49,5	185,3	39,3	68,5	121,0	434,3	268,8	68,7	289,4	1671,4
32. Київ	19908,4	13257,4	7381,3	870,6	2333,4	14312,8	8222,8	17525,1	1804,0	280,5	85896,1

На території Південноукраїнських областей (АР Крим, Миколаївська, Одеська, Херсонська) насамперед слід відзначити що відбулося суттєве порушення отримання достовірної інформації через повну окупацію з 2014 р. АР Крим. Тому фактично для до уваги бралися дані трьох областей. Даний субрегіон схожий з попередніми в плані максимальних витрат населення серед послуг на охорону здоров'я та надання соціальної допомоги (на них припадає понад 44 % витрат від субрегіонального показника). Тут слід також наголосити на загальній специфіці регіону, яка пов'язана з причорно-

морським положенням та потужною системою лікувально-оздоровчих закладів, які надають послуги як місцевому населенню, так і мешканцям інших областей, які їх потребують в період лікування, реабілітації та відпочинку. Досить витратними в субрегіоні, а отже – затребуваними, є послуги в сфері освіти, послуги з адміністративного та допоміжного обслуговування, а також послуги в сфері інформація та телекомунікації. На загальному фоні суттєво вирізняється Одеська область, яка займає третє місце в Україні за рівнем витрат на послуги соціального характеру.

В межах Північноукраїнських областей (Житомирська, Київська, Сумська, Чернігівська) відзначаємо досить суттєві коливання витрат на рівні областей, які входять до цього субрегіону. За рахунок субурбаністичних процесів та формування мегаполісу столиці Київська область є тут беззаперечним лідером за витратами. Чернігівська область, не зважаючи на свій загально середній потенціал господарського та неленського характеру відзначається відносно суттєвими витратами на послуги. А Житомирська область не відзначається типовими для даної території рисами функціональності соціальної сфери. Якщо послуги в системі охорони здоров'я, традиційно є затребуваними і високозатратними, а відносно низький рівень використання освітніх послуг можна обґрунтувати розташуванням на цій території міста Києва, який є основним українським освітнім хабом та відтягує на себе освітньо-науковий потенціал як даного регіону так і всієї України (столицю як центр надання послуг соціального характеру ми не включали до регіональної оцінки зважаючи на її статус та прийняту в українській статистиці методологію). В структурі витрат на послуги мінімальні показники вже звично характерні для послуг в сфер мистецтва, спорту, розваг та відпочинку, але їх амплітуда з найбільш затребуваними послугами не є такою різною, як в інших субрегіонах України.

Зрозуміло, що свої особливості властиві для областей Центральноукраїнського регіону (Вінницька, Кіровоградська, Полтавська, Хмельницька, Черкаська). Це єдиний субрегіон України, де більшу частину витрат в сфері послуг пов'язує з освітньою сферою. Вже звичними є суттєві витрати, які населення цих територій вкладає в транспортні, складські, поштові та кур'єрські послуги та послуги з охорони здоров'я. Також слід зацентувати увагу на тому, що в межах областей цього субрегіону є відносно незначна амплітуда витратних показників на сферу послуг, що дозволяє твердити про відносно збалансовані показники функціонування цього сегменту господарювання.

Місто Київ традиційно вирізняється за показниками витрат населення на послуги соціальної сфери. Для цього є всі передумови. В межах цього столичного мегалополісу України констатуємо найвищі доходи населення, а відповідно можливості для формування кращих умов добробуту. На це місто припадає третина офіційних витрат на послуги соціальної сфери від загальноукраїнського показника. Це ознака суттєвого дисбалансу, який потребує втручання фахівців різних сфер та ланок менеджменту

регіонального та загальнодержавного рівня, щоб досягти хоча б часткового вирівнювання ситуації з прилеглими областями (ми про це згадували вище) і з пересічними показниками, які властиві для держави. Якщо таких кроків не буде зроблено це поглибить розрив між рівнем функціонування всіх сфер господарювання (в тому числі сфери послуг) та негативно відобразиться на регіональному розвитку України. В структурі витрат на послуги в місті Києві домінують послуги транспортного, кур'єрського, поштового характеру, хоча й інші послуги відзначаються досить високими показниками, що свідчить про загальну збалансованість сфери послуг та напрямків її споживання.

Для вирішення окреслених особливостей регіонального розвитку соціальної сфери слід здійснити низку заходів, які мали б покращити її доступність. Зокрема, забезпечення стійкості соціальної сфери неможливе без розвитку соціально-трудових відносин. Мова йде про ефективне використання трудового потенціалу, забезпечення ефективної зайнятості, скорочення прихованого безробіття, створення нових та ефективне використання наявних робочих місць, розширення заходів активної політики зайнятості, розвиток підприємництва, здійснення політики підтримки самостійної зайнятості населення, підвищення його територіальної мобільності для перерозподілу робочої сили між регіонами. Все це сприятиме оптимізації доходів населення і формуванню середнього класу.

Шляхом забезпечення стійкості соціальної сфери має стати трансформація політики доходів, яка забезпечуватиме підвищення рівня життя населення, стимулювання економічної активності, скорочення патерналістських настроїв у суспільстві, сприятиме формуванню необхідних надходжень до фондів соціального страхування та бюджетів усіх рівнів. Ґрунтовна реформа системи оплати праці на основі формування обґрунтованих міжпосадових та міжкваліфікаційних співвідношень сприятиме посиленню стійкості соціальної сфери. Реформи в системі оплати праці варто спрямовувати на наближення рівня галузевої та кваліфікаційної структур оплати праці до реальних вартості та стану робочої сили, формування дієвого та гнучкого ринку праці, підвищення мобільності робочої сили. Розвиток самозайнятості, зайнятості у сфері малого бізнесу, зміни в системі оплати праці сприятимуть подоланню бідності населення, формуванню середнього класу, створенню умов для скорочення обсягів безповоротних зовнішніх трудових міграцій [6].

Шляхом забезпечення стійкості соціаль-

ної сфери, створення умов для реалізації соціального потенціалу людини є розвиток відносин соціального партнерства. Його мета – збалансування інтересів різних прошарків населення; утвердження соціальної злагоди, громадянського миру та спокою, врегулювання виробничих конфліктів, удосконалення взаємодії між державою, найманими працівниками та роботодавцями.

Особливими пріоритетами державної політики щодо забезпечення стійкості соціальної сфери є вдосконалення системи соціального захисту. Важливими є вдосконалення державних механізмів системи соціального захисту населення, підвищення добробуту громадян, боротьба з бідністю засобами ефективного та адресного соціального захисту, гарантування гідної оплати праці та справедливого пенсійного забезпечення, підтримка непрацевдатних та вразливих верств населення [6]. Забезпечення стійкості соціальної сфери також неможливе без формування і стабільного функціонування системи пенсійного забезпечення.

Зважаючи на песимістичні демографічні прогнози, низький середній рівень пенсійного забезпечення, поширення неформальної економіки та тіньової зайнятості, важливо реформувати систему пенсійного забезпечення. З-поміж пріоритетних заходів слід виділити: забезпечення єдиного і справедливого порядку призначення пенсій для всього населення; ліквідацію необґрунтованої диференціації пенсій за розміром; прискорення запровадження накопичувальної загальнообов'язкової пенсійної системи, що стимулюватиме подовження тривалості трудового стажу, сприятиме детінізації зайнятості та оплати праці, сплаті внесків на пенсійне страхування.

Висновки і перспективи використання результатів дослідження. Елементи соціальної сфери відзначаються локальним впливом та обмеженими операційними можливостями. Не зважаючи на різне функціональне призначення,

їх загальна мета – визначити та задовольнити місцеві соціальні потреби. Реалії сучасного українського суспільства вимагають формування орієнтирів для відновлення того стану функціонування та доступності соціальної сфери, яка була властива для регіонів України до початку українсько-російської війни.

Критерієм функціонування та розвитку соціальної сфери варто вважати фінансову доступність, яка в свою чергу визначається можливостями населення витратити певну суму коштів на отримання послуг соціального спрямування. На регіональному рівні в Україні спостерігаються суттєві коливання доходів населення, що загалом є об'єктивним явищем. Статистичні дані останніх десятиліть дозволяють стверджувати, що в переважній більшості обласних регіонів спостерігався ріст добробуту населення. Витратність на соціальну сферу в регіонах України корелюється з показниками числа членів сім'ї, насамперед числа дітей в них. Традиційно сім'ї з невеликою кількістю дітей є молодими і заробітна плата не є основною статтею їх доходів. Водночас ці родини мають великі сподівання на соціальну підтримку в різних формах (стипендії, гранти, цільові виплати). Сім'ї з більшою кількістю дітей в основному формують свій бюджет за рахунок заробітної плати та в рівній пропорції від підприємницької діяльності та інших соціальних виплат. В структурі реалізованих послуг на загальноукраїнському рівні вирізняються послуги транспорту, складування, поштової та кур'єрської діяльності, послуги з тимчасового розміщення й організації харчування, послуги інформації та телекомунікації, операції з нерухомого майна, послуги професійної, наукової та технічної діяльності, діяльність у сфері адміністративного та допоміжного обслуговування, освіти, охорони здоров'я та надання соціальної допомоги, послуг в системі мистецтва, спорту, розваг та відпочинку.

Література:

1. Доходи та витрати населення в 2020 році. Статистичний збірник. За редакцією І. Нікітіної. Київ. 2022. 90 с.
2. Немець Л.Н. Сталий розвиток: суспільно-географічні аспекти (на прикладі України): Монографія. Харків: Факт, Харків, 2003. 383 с.
3. Олійник Я.Б., Степаненко А.В. Соціальний локалітет життя особистостей і територіальних спільностей. Економічна та соціальна географія. 2012. Вип. 2. С. 3-23.
4. Пігуль Н.Г. Соціальна інфраструктура: функціональне призначення та особливості розвитку. Економічний аналіз: зб. наук. праць. Тернопіль: Видавничо-поліграфічний центр Тернопільського національного економічного університету «Економічна думка», 2014. Том 16. № 1. С. 117-122.
5. Статистичний щорічник України 2021 року. Київ, 2022. За ред. І. Вернера, 444 с.
6. Штундер І.О. Природа стійкості соціальної сфери в умовах шоків впливів. Економіка і суспільство. Електронне наукове фахове видання. 2017. Випуск № 11. С.11-16.
7. Царик Л.П., Поплавська І.В. Організація соціальної сфери областей Подільського регіону: суспільно-географічне дослідження. Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Серія: Географія, 2021. № 1 (50). С. 47-57.
8. Ivanová M., Klamár R., Fecková Škrabuláková E. Identification of Factors Influencing the Quality of Life in European Union Countries Evaluated by Principal Component Analysis Identification of Factors Influencing the Quality of Life in European Union

- Countries Evaluated by Principal Component Analysis. *Geographica Pannonica*. Volume 26, Issue 1, 13–29/
9. Kavetsky I. Regional differentiation of the service sector development in selected European countries. *European Journal of Service Management*. 2018. 4 (28/2), 193–200.
 10. Kuczabski A. Economic Efficiency of National Governments: Case Study of Poland and Ukraine. *Journal of Geography, Politics and Society*. 2021, 11(3). P. 30–40.
 11. Kuzyshyn A. Spatial diversification of the social sphere development in the Carpathian-Podillia region (Ukraine). *Folia Geographica*. 2019. Volume 61, No. 2. p. 144–162.
 12. Kuzyshyn A., Kuczabski A., Poplavska I., Zadvornyi S. Risk assessment of the social sphere development on the example of areas of the Carpathian-Podillia region (Ukraine). *Czasopismo Geograficzne*, 2022. 93(3): 473–493. Doi: <https://doi.org/10.12657/czageo-93-19>
 13. Makkonen T., Inkinen T. Benchmarking the vitality of shrinking rural regions in Finland. *Journal of Rural Studies*. 2023. Vol. 97. P. 334–344. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2022.12.023>
 14. <https://www.ukrstat.gov.ua/>
 15. <https://index.minfin.com.ua/ua/exchange/archive/2020-12-20/>

References:

1. Dokhody ta vytraty naselennia v 2020 rotsi. Statystychnyi zbirnyk. Za redaktsiieiu I. Nikitinoi. Kyiv. 2022. 90 s.
2. Niemets L.N. Stalyi rozvytok: suspilno-heohrafichni aspekty (na prykladi Ukrainy): Monohrafiia. Kharkiv: Fakt, Kharkiv, 2003. 383 s.
3. Oliinyk Ya.B., Stepanenko A.V. Sotsialnyi lokalitet zhyttia osobystosti i terytorialnykh spilnosti. *Ekonomichna ta sotsialna heohrafiia*. 2012. Vyp. 2. S. 3–23.
4. Pihul N.H. Sotsialna infrastruktura: funktsionalne pryznachennia ta osoblyvosti rozvytku. *Ekonomichniy analiz: zb. nauk. prats. Ternopil: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr Ternopils'koho natsionalnoho ekonomichnoho universytetu «Ekonomichna dumka»*, 2014. Tom 16. № 1. S. 117–122.
5. Statystychnyi shchorichnyk Ukrainy 2021 roku. Kyiv, 2022. Za red. I. Vernera, 444 s.
6. Shtunder I.O. Pryroda stiikosti sotsialnoi sfery v umovakh shokovykh vplyviv. *Ekonomika i suspilstvo*. Elektronne naukove fakhove vydannia. 2017. Vypusk № 11. S.11–16.
7. Tsaryk L.P., Poplavska I.V. Orhanizatsiia sotsialnoi sfery oblasti Podil'skoho rehionu: suspilno-heohrafichne doslidzhennia. *Naukovi zapysky Ternopils'koho natsionalnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Hnatiuka*. Seriya: Heohrafiia, 2021. № 1 (50). S. 47–57.
8. Ivanová M., Klamár R., Fecková Škrabuláková E. Identification of Factors Influencing the Quality of Life in European Union Countries Evaluated by Principal Component Analysis. *Geographica Pannonica*. Volume 26, Issue 1, 13–29/
9. Kavetsky I. Regional differentiation of the service sector development in selected European countries. *European Journal of Service Management*. 2018. 4 (28/2), 193–200.
10. Kuczabski A. Economic Efficiency of National Governments: Case Study of Poland and Ukraine. *Journal of Geography, Politics and Society*. 2021, 11(3). P. 30–40.
11. Kuzyshyn A. Spatial diversification of the social sphere development in the Carpathian-Podillia region (Ukraine). *Folia Geographica*. 2019. Volume 61, No. 2. p. 144–162.
12. Kuzyshyn A., Kuczabski A., Poplavska I., Zadvornyi S. Risk assessment of the social sphere development on the example of areas of the Carpathian-Podillia region (Ukraine). *Czasopismo Geograficzne*, 2022. 93(3): 473–493. Doi: <https://doi.org/10.12657/czageo-93-19>
13. Makkonen T., Inkinen T. Benchmarking the vitality of shrinking rural regions in Finland. *Journal of Rural Studies*. 2023. Vol. 97. P. 334–344. <https://doi.org/10.1016/j.jrurstud.2022.12.023>
14. <https://www.ukrstat.gov.ua/>
15. <https://index.minfin.com.ua/ua/exchange/archive/2020-12-20/>

Abstract:

A. Kuzyshyn. SPATIAL DIFFERENTIATION OF THE SOCIAL SPHERE: LANDMARKS OF THE POST-WAR RECONSTRUCTION OF UKRAINE

The proposed study is devoted to determining the features of the spatial differentiation of the social sphere within the territory of Ukraine. The essence, objects, subjects, results of the process of differentiation of the social sphere of Ukraine in the spatial context, as well as the specificity of relations and the nature of the development of the corresponding process in space and time are disclosed. For this, an analysis of income was made as one of the key criteria of the level of formation and functionality of the social sphere. The role of the population's needs as a key motivating element in the formation of social space is substantiated, because the population is multidimensional and the population itself is the basis of the social space.

The following research methods were used during the conducted research: descriptive, comparative and descriptive-vector methods. They are important for the characterization of concepts related to the presence of social sphere components and their accessibility for the local population, comparison of the functional level of individual social sphere components and their comprehensive review, and designation of the most important factors affecting the functioning of social sphere subjects, along with indicating the most important areas of activity.

The dependence and connection between the level of demand and use of elements of the social sphere and the level of income of the population was investigated, as well as regional and temporal (in this case - quarterly) differences in service consumption were substantiated. Key types of social services for which consumers spend money have been determined at the regional level.

Elements of the social sphere are characterized by local influence and limited operational capabilities. Despite their different functional purpose, their common goal is to identify and satisfy local social needs. The realities of modern

Ukrainian society require the formation of guidelines for the restoration of the state of functioning and accessibility of the social sphere, which was typical for the regions of Ukraine before the start of the Ukrainian-Russian war.

The criterion for the functioning and development of the social sphere should be financial availability, which in turn is determined by the population's ability to spend a certain amount of money on receiving social services. At the regional level in Ukraine, there are significant fluctuations in the incomes of the population, which is generally an objective phenomenon. The statistical data of the last decades allow us to state that in the vast majority of regional regions there was an increase in the well-being of the population. Expenditure on the social sphere in the regions of Ukraine is correlated with indicators of the number of family members, primarily the number of children in them. Traditionally, families with a small number of children are young and wages are not the main source of their income. At the same time, these families have high hopes for social support in various forms (scholarships, grants, targeted payments). Families with more children mainly form their budget from wages and in equal proportions from entrepreneurial activity and other social benefits. The structure of implemented services at the all-Ukrainian level includes transport, warehousing, postal and courier services, temporary accommodation and catering services, information and telecommunications services, real estate operations, professional, scientific and technical services, activities in the field of administrative and auxiliary service, education, health care and provision of social assistance, services in the system of art, sports, entertainment and recreation.

Keywords: social sphere, regions of Ukraine, spatial differentiation, incomes of the population, available social guidance services, implementation of social guidance services.

Надійшла 20.04.2023 р.

УДК 911.3:32 (477)

DOI:<https://doi.org/10.25128/2519-4577.23.1.8>

Іван РУДАКЕВИЧ

ГЕОПРОСТОРОВІ АСПЕКТИ ФІНАНСОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

У статті охарактеризовані геопросторові аспекти фінансової спроможності територіальних громад Тернопільської області. Дане дослідження є актуальним, оскільки не всі громади регіону після їх створення виявилися фінансово спроможними. За результатами дослідження створені аналітичні картосхеми та виділено чотири групи територіальних громад за особливостями їх фінансової спроможності. Результати даного дослідження можна використати для удосконалення адміністративного поділу області та аналітичних досліджень розвитку громад.

Ключові слова: бюджет, доходи, територіальна громада, Тернопільська область, трансферт, фінансова спроможність.

Постановка науково-практичної проблеми, актуальність і новизна дослідження. Після завершення реформи децентралізації у 2020 році на території України було створено 1469 територіальних громад. Важливим критерієм створення об'єднаної територіальної громади була фінансова спроможність її бюджету. Тобто, завдяки власним доходам місцевого бюджету повинні покриватися його видатки. Однак у більшості територіальних громад (ТГ) виникають проблеми з їх фінансовою спроможністю. Незважаючи на те, що громади створювалися згідно затвердженої Верховною Радою України методики, все рівно виникають у них проблеми з наповненням місцевих бюджетів. Причому часто фактор географічного положення, наявності певних ресурсів або виробництв позитивно чи негативно впливає на фінансову спроможність територіальної громади. Власне на прикладі громад Тернопільської області досліджено геопросторові особливості фінансової

спроможності їх місцевих бюджетів.

Створення фінансово спроможних територіальних громад на території України є однією з оперативних цілей державної стратегії регіонального розвитку на 2021-2027 роки [3]. Дане дослідження геопросторових особливостей фінансової спроможності ТГ у Тернопільській області дозволить виявити краще економічно розвинуті громади, а також такі, що потребують додаткової бюджетної підтримки. Варто врахувати, що опубліковані географічні дослідження з тематики фінансової спроможності громад Тернопільської області на даний час відсутні.

Аналіз останніх публікацій за темою дослідження. Проблематика дослідження фінансової спроможності територіальних громад піднімалася у працях багатьох українських вчених. Наприклад, у дослідженні С.В. Сембер, О. Г. Чубаря, К. С. Машіко охарактеризовані підходи різних науковців щодо визначення